

Antoni M. ALCOVER. *Aplec de rondalles mallorquines d'En Jordi d'es Racó*. Edició a cura de Josep A. Grimalt amb la col·laboració de Jaume Guiscafrè. I. Comprèn tota la part de rondalles d'animals i fins al tipus 314 de les meravelloses (Editorial Moll, Mallorca, 1996). II. Meravelloses, tipus 325-413 (1998). III. Id., tipus 425-503 (2001). IV. Id., tipus 506-559 (2006). V. Id., tipus 560-650A (2009)

Josep A. GRIMALT
Universitat de les Illes Balears

La idea seminal de la nostra edició de l'*Aplec de rondalles mallorquines* d'Antoni M. Alcover nasqué d'una convicció: que aquest és un text excel·lent dins la literatura catalana, el qual, produït en unes altres circumstàncies, ocuparia un lloc destacat de la literatura universal.

Sé que aquesta afirmació per força ha de semblar desorbitada a tot aquell que comparteix una ideologia ben estesa que podem compendiar en dos punts: 1. Que una obra escrita en català pateix en essència d'unes limitacions que no afecten les escrites en un idioma oficial de qualque estat.¹ 2. Que les rondalles pertanyen a la que s'ha anomenat literatura lateral, paraliteratura, subliteratura, o fins i tot, infraliteratura.

La llengua de l'*Aplec* és doblement marginal: com a idioma (el català) i com a dialecte (el mallorquí). Afegiu-hi que les rondalles s'associen a la infància i a la vellesa («les rondalles són cosa de criatures i d'àvies»), i per tant queden fora de la literatura pròpiament dita, adulta, central.²

1. Pensa en la difusió que ha tengut l'aplec dels germans Grimm, traduït a moltes llengües del món i editat en col·leccions de gran tirada. Tot i sabent que la qualitat de les obres literàries és difícil de mesurar objectivament, estic convençut que l'*Aplec* d'Alcover, si no és superior al dels Grimm, almenys no li deu esser inferior. És ver que una de les qualitats més rellevants d'Alcover és el llenguatge, justament la més propensa a perdre's en una traducció. Això seria un obstacle més per al seu reconeixement internacional. De l'*Aplec*, n'hi ha traduccions parcials a diverses llengües, amb resultats desiguals.

2. Deu respondre a aquesta idea, l'escassa atenció que dediquen a l'*Aplec* les històries de la literatura catalana. A la de Riquer/Comes/Molas, la menció més extensa no passa de quatre línies; altre tant podem dir de la *Literatura catalana contemporània* de Joan Fuster (Curial, Barcelona, 1972); la *Història de la literatura catalana*, en tres volums, de Jordi Rubió i Balaguer (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984-86) ni l'esmenta.

Una vegada sortit de la infància, superats aquells tòpics i rellegant l'*Aplec* sense condicionaments, jo hi descobria els valors que té: un llenguatge expressiu com n'hi ha pocs, adequat, eficaç, una tècnica de representació dels fets contats i un ritme narratiu magistrals. Una obra de la literatura catalana amb aquests valors no se mereixia circular només en una edició popular, rònega, que ha prestat i presta (i que sia per molts d'anys) un bon servei.³ Se mereixia una edició semblant a la de les bones col·leccions de clàssics de les altres literatures.

Mentre complia el servei militar a una de les illes Canàries, vaig tenir notícia de la convocatòria d'un premi per a un estudi sobre l'*Aplec*. Sabia que, en el lloc on em trobava i en aquelles circumstàncies, era totalment impossible tan sols intentar realitzar-lo. La convocatòria, però, serví per a descobrir-me que l'*Aplec* podia ésser objecte d'estudi com qualsevol obra literària, i amb la il·lusió i la ingenuïtat pròpies de la joventut, em vaig proposar dedicar-m'hi quan em trobaria en condicions més propícies.

No entraré en detalls de la primera fase del meu estudi sobre l'*Aplec*, que després serví de bastiment per a la nostra edició.⁴ Quan s'acostava l'any 1996, any del centenari de l'aparició del primer tom de l'*Aplec*, el director de l'Editorial Moll de Mallorca em diu: «Per què no aprofitam aquest centenari per a treure al carrer el primer tom d'aquesta edició que prepares de l'*Aplec*? Au, afanya't i posa'l a punt.» A més, tengué una idea felicíssima: la d'incloure-hi els textos de les llibretes en què Alcover anotava les rondalles així com les anava recollint de boca dels narradors de bona disposició que trobava.

D'altra banda, la sort em va enviar un col·laborador, el jove llicenciat en Filologia Jaume Guiscafrè, diligent i disciplinat com pocs en trobaréu, que s'incorporà a la feina de preparar l'edició. Sense la seva ajuda, ara ho veig, no hauria sortit mai a la llum.

No he d'insistir en la preparació de l'edició, sinó que he de passar immediatament a descriure'n les característiques.

Una de les més indispensables era la presentació dels textos catalogats i ordenats segons l'índex internacional *The Types of the Folktale*, ideat pel finlandès Antti Aarne i actualitzat per Stith Thompson (abreujadament: AaTh), que avui segueixen la majoria de les edicions de rondalles que duen un mínim d'aparat crític.⁵ Així oferiria unes dades que permetrien a qualsevol especialista del món, fins i tot als poc familiaritzats amb la llengua catalana, fer-se una idea de cadascuna de les que componen l'*Aplec*.

Després d'una introducció, bibliografia i altres indicacions de rigor, la nostra edició va presentar les rondalles en unitats, a manera de capítols, que se corresponen als tipus de l'índex AaTh. Cada unitat conté:

1. El nombre del tipus rondallístic que correspon a la rondalla o rondalles que s'hi inclouen segons l'índex esmentat.

3. La de 24 toms, reiteradament reimpressos per l'Editorial Moll de Mallorca.

4. Constituï la meua tesi doctoral, titulada *La catalogació de les rondalles d'Antoni M. Alcover com a introducció a llur estudi*.

5. Trobareu informació sobre aquest índex als manuals d'introducció als estudis rondallístics o, si ho preferiu, a la ressenya que *Estudis Romànics* (XXVII, p. 504-508, 2005) em publicà de l'obra de Carme Oriol i Josep M. Pujol *Índex tipològic de la rondalla catalana*, que ordena segons l'AaTh el conjunt dels aplecs de rondalles de l'àrea de la llengua catalana. L'AaTh ha estat objecte d'una nova actualització dirigida per Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography* (Helsinki, 2004).

2. Generalment, una presentació de la rondalla destinada als lectors no especialistes. Tracta dels antecedents i paral·lels més notables que la rondalla té a les mitologies, la Bíblia i a les obres més destacades de la literatura universal, especialment les més vinculades amb la tradició oral, com les *Gesta Romanorum*, *Les mil i una nits*, els *Lais* de Maria de França, el *Recull d'Exemples i Miracles per a.b.c.* d'Arnau de Lieja, els *Isopets*, *Calila i Dimna*, *El Conde Lucanor*, *El Patrañuelo* de Joan Timoneda, el *Decameron* i altres, i d'allò que pot complaure la curiositat del lector mitjà. Quedarà admirat quan descobrirà que relats procedents de narradors sense gens d'il·lustració, sovint analfabets, poden presentar coincidències amb els de les civilitzacions més antigues del Pròxim Orient, d'Egipte i, per mal de creure que sia, amb qualque mite dels indis d'Amèrica.

3. El text de la rondalla, transcrit sobre el de la darrera edició publicada en vida de l'autor, amb un mínim de regularització ortogràfica.

4. Les anotacions de les llibretes manuscrites d'Alcover que li serviren per a redactar-la i les anotacions no aprofitades que tenen relació amb el tipus.

5. La llista de les edicions de què ha estat objecte la rondalla i de les traduccions si n'hi ha.

6. I finalment un estudi de la rondalla o rondalles incloses dins la unitat fet de cara als especialistes i als estudiosos. Aquest estudi comprèn:

a) menció dels paral·lels continguts en altres rondallaris a fi de situar les d'Alcover dins l'àrea que els és pròpia: Amades (Principat), Valor (País Valencià), Ferrer Ginard (Menorca), Castelló Guasch (Eivissa i Formentera). Per la gran quantitat de dades que conté i per l'interès dels estudis que acompanyen els seus propis textos, s'indiquen les correspondències amb els *Cuentos populares españoles* d'Aurelio M. Espinosa. Com a via per a connectar la rondalla amb l'àrea italiana, se'n citen els paral·lels del recull d'Italo Calvino *Fiabe italiane*, que, si bé ofereix rondalles elaborades, cadascuna hi va acompanyada de notes sobre les fonts de què s'ha servit. Implícitament, el fet de tenir assignat, cada rondalla de l'*Aplec*, el nombre del tipus que li correspon segons l'índex internacional AaTh ja la posa en connexió amb totes les altres corresponents de tots els catàlegs que el segueixen. Entre aquests mereix esment especial l'immillorable catàleg de Paul Delarue i Marie Louise Tenèze *Le conte populaire français*, que sovint ens ha servit de model i d'orientació.

b) un estudi del tractament que Alcover donà en cada cas a les versions anotades a les llibretes, el qual assenyala la part que el seu text deu a la tradició recollida i la que deu a les seves arts de narrador i de creador.

c) la comparació de les anotacions de les llibretes i les versions redactades amb els paral·lels dels altres rondallaris. Aquest estudi comparatiu tracta de posar de relleu els trets que unes i altres comparteixen amb aquells paral·lels i els que els són propis.

d) les indicacions bibliogràfiques oportunes.

e) la llista de motius identificables en els textos de la unitat, segons el *Motif-Index of Folk Literature* de Stith Thompson.⁶

6. No he tractat aquí del concepte de motiu ni d'aquest índex monumental. Les limitacions d'espai m'aconsellen no repetir allò que vaig dir en el meu article «La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi», *Randa*, 7, 1978, p. 5-30.

Hem inclòs en el lloc corresponent aquelles rondalles d'Alcover que aparegueren a publicacions diverses i no foren incloses a cap edició de l'*Aplec*, algunes de tan interessants com la que titulà 'Es Duc'.

El resultat no pretén ni ho podria esser l'estudi que d'un principi hauria somiat, en aquell projecte primitiu, per a l'*Aplec* d'Alcover. Crec, però, que aquesta edició, segurament millorable, pot esser un instrument per als qui en vulguin emprendre estudis més detinguts i aprofundits. Hi trobaran reunides una bona quantitat de dades que ja no hauran de cercar i assenyalats uns camins per recórrer.

A partir de la segona edició del tom IV de l'*Aplec*, feta en vida d'Alcover, les rondalles hi anaren il·lustrades amb dibuixos dels germans Francesc de B. i Josep Moll. Independentment del mèrit artístic que els entesos els reconeguin, és cert que moltes generacions de lectors els han vists tan identificats amb l'estil, quasi diria amb l'ànima, de l'*Aplec* que no dubtàrem gens d'incorporar-les en aquesta nova edició, perquè no volíem prescindir de cap atractiu de les seves antecessores. També hi reproduïm les il·lustracions que el dibuixant Pere Prat i Ubach féu per a l'edició de luxe d'una selecció de rondalles publicada per la mateixa editorial l'any 1947.

En el moment de redactar aquestes línies, l'original del tom V de la nostra edició acaba de sortir. En el tom VI, en preparació, se completarà la part de les rondalles meravelloses i comprendrà la de les religioses, molt breu comparada amb l'anterior. Previsiblement, el tom VII cobrirà un altre gran apartat, el de les rondalles novel·lesques, dites també rondalles humanes. No podem calcular amb seguretat de quants de toms constarà l'edició completa, però se podrien acostar a nou.

És bona d'imaginar la meva il·lusió de veure acabada aquesta edició. De tota manera, si les facultats em fallaven, tenc la confiança que el meu col·laborador, Jaume Guiscafrè, amb els meus materials i les seves aptituds, duria la resta pendent a bona fi.